

szecsenyie_139_23

Szécsényi Endre

A modern esztétika feltalálása

Megjegyzések a brit esztétika kora modern történetéhez

MTA DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

2023

I. Célkitűzések

Az értekezés a modern esztétika történetének kezdeteivel foglalkozik, de nem egy új vagy alternatív esztétikatörténetet kíván elővezetni, hanem rekonstruálni próbálja a modern értelemben vett „esztétikainak” (tapasztalatnak, érzékenységnek, tekintetnek, beállítódásnak) a formálódását és felemelkedését a 17. század közepétől a 18. század harmincas éveiiig, azaz a rendszeres filozófiai esztétikák megjelenése *előtti* időszak végéig. Elsősorban brit szerzőkre fókuszál, akik közül a legfontosabbak: John Dennis, Lord Shaftesbury, Joseph Addison, Richard Steele, Francis Hutcheson és George Berkeley; s elfogadja azt a sok kézikönyv által is explicit vagy implicit módon képviselt álláspontot, hogy volt néhány évtized, amikor – főleg spanyol és francia, részben pedig olasz előzmények nyomán és azokból kiindulva – a brit szigeteken hozták létre azokat a szövegeket, amelyeknek a francia, később német fordításai aztán a 18. század közepétől, akkor már egyre inkább német szerzők jóvoltából, az esztétika mint a legfiatalabb filozófiai diszciplína kidolgozásához vezettek. A vizsgált időszakban a tárgyunkat tekintve leginkább teoretikus műveket Hutchesonnak tulajdoníthatjuk, de még nála sem beszélhetünk önálló esztétikai elmélet megalkotásáról; a szigetországban az első tisztán elméleti esztétikai értekezés majd csak 1757-ben jelenik meg Edmund Burke tollából, amely amúgy szinte mindannak ellenében íródik, ami korszakunkban szerteágazó elevenséggel formálódni kezdett.

Az értekezésben abból indulunk ki, hogy „az esztétikai” (németesen: az esztétikum) egy precedens nélküli modern minőség vagy tapasztalati forma, vagy minőségeknek és érzékenységeknek egy újfajta komplexuma, amelynek feltalálói és első megfogalmazói felhasználnak ugyan a hagyományokból ismert fogalmakat, fordulatokat, metaforákat is, de ezek mindegyikét jelentős mértékben a maguk képére formálják és a céljaiknak megfelelően alapvetően átalakítják. Ha a 18. század közepétől megjelenő, Alexander Baumgarten nyomán már többnyire rendszeres, esztétikai elméletekkel nagyvonalú jellemzőként az „(iskola)filozófia”, „művészet” és „kritika” szavak társíthatók, akkor az itt terítékre kerülő, „az esztétikai” formálódásában szerepet játszó korábbi szövegekkel még inkább a „(populáris) teológia”, „természet” és „gyakorlat” szavak. Az „esztétikai” radikális modernségének demonstrálása a dolgozat egyik fő célkitűzése.

A korszak brit szerzőire építő eszmetörténeti értelmezésünk elveti az „autonómia” és – legalábbis a kanti értelemben vett – „érdeknélküliség” fogalmát, hiszen az a sokrétű és gazdag komplexum, amelyet visszamenőleg az „esztétikai” jelzővel illehetünk, szétválaszthatatlanul összefonódik (fiziko)teológiai, (természet)tudományos, szép- és ájtatos irodalmi, episztemológiai, antropológiai, morál- és társadalomfilozófiai, politikai és orvosi érdekekkel és érdeklődéssel. Ennek a széles palettának nem minden eleméről van szó részletesen az értekezésben: főként az első három említett terület felől tekintünk az esztétikai formálódására. A többi alkalomszerű vagy érintőleges tárgyalására, akár mellőzésére, mentséget adhat – az észszerű terjedelmi határookra hivatkozáson túlmenően –, hogy korábban, különös tekintettel Shaftesburyre, David Hume-ra és Burke-re, részletesebben foglalkoztam a modern esztétika retorikai, morál- és politikafilozófiai vetületeivel, az ízlés, a szociabilitás és a csiszoltság kultúrájának kibontakozásával és jelentőségével a modern esztétika történetében.

Ebben az értekezésben „az esztétikai” alatt mindenekelőtt az érzékinek és az érzék felettinek vagy spirituálisnak újfajta és szoros összekapcsolását értjük, amelyben az előbbi sem nem csak egy apropó vagy egy eldobható eszköz az utóbbi eléréséhez, sem nem csak hasznos és hatásos metaforák tárháza az utóbbi nyelvi megközelítéséhez, hanem egy nélkülözhetetlen és végig jelen lévő összetevő, amely a tapasztalat konstitutív keretét szolgáltatja. Joachim Ritter valami nagyon hasonlót fogalmaz meg annak kapcsán, hogy bár a nagy klasszikus filozófiai iskolák sok mindenben

eltértek egymástól, abban nem, hogy az általuk művelt filozófiai teória „képtelen arra, hogy az érzékiben látszó egészt [ti. az istenit, a létet, a világrendet] egyúttal meg is ragadja ebben az érzékiben, és meg is jelenítse érzékiként.” Ez utóbbi igény *több*, mint az érzéki jelentőségének szokásos elismerése, ami annyit jelentett, hogy „benne látszik a létező”, s „ily módon ösztönzőleg hat a szellemre, az egésznek és az isteninek a szemlélésére szólítja.” (J. Ritter: *Szubjektivitás*, 2007, 125.) Célunk annak demonstrálása, hogy „az esztétikai” modernsége éppen abban áll, hogy túllép a szellem ösztönzésének instrumentális funkcióján: immár meg akarja ragadni az istenit az érzékiben és meg is jeleníteni érzékiként. Ebben az új tapasztalati formában átkonfigurálódik mind az érzékin túli „természete”, mind az azt befogadó ember lelki-spirituális ökonómiája. Az így elgondolt „esztétikai”, a világnak ez az újfajta látványa és benne az azt éppen megtapasztaló ember átalakulóban lévő – ahogy sokan értelmezik, modern individuummá formálódó – szubjektivitása az, amelynek nyomait és elemeit keressük korszakunkban. A modern „esztétikait” egy olyan új tapasztalati dimenzió megnyílásaként igyekszünk rekonstruálni, amely az élet teljes megélhetőségéről, a létezés örömről, a természeti vagy hétköznapi világ érzékiségén keresztül a transzcendensre nyitottságról, külső meghatározottság és belső spontaneitás összjátékáról, éberálm-szerűen megélhető elvarázsolt tudatállapotról, valóság és fikció viszonyának újraértelmezéséről, a sétálás, a kószálás, a csónakázás vagy az aktív képzelőerő nyújtotta lelki-szemlelmi mozgás keretében megélhető intenzív egzisztenciális tapasztalatról szól.

II. Módszertan és szakirodalmi előzmények

Hogy a modern „esztétikai” feltalálását rekonstruálhassuk, korabeli szövegeket fogunk értelmezni, köztük sokat kommentáltakat és a szempontunkból keveset vagy egyáltalán nem tárgyaltakat is. A vizsgált művek műfajukat tekintve változatosak: alkalmanként még szépirodalmi alkotások részletei is szóba kerülnek, de főleg filozófiai vagy morális esszék és dialógusok, úti beszámolók, lelkigyakorlatok, népszerűbb ájtatos irodalmi művek, meditációk és prédikációk, ritkább esetben akadémiai filozófiai értekezések. Mindenesetre nem a korabeli művészeti ízlésről, annak elméleteiről vagy a műkritikáról lesz szó, nem építészeti, kertészeti, képzőművészeti vagy zenei alkotásokról. Tehát nem művészettörténeti, zenetörténeti, kultúrtörténeti vagy -szociológiai szempontból közelítünk, hanem többnyire népszerű, széleskörben olvasott szövegek eszmétörténeti módszerekkel való értelmezésére törekszünk. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy elsősorban saját koruk kontextusában értelmezzük a szövegeket, azaz kortárs vagy a vizsgált szerző által feltehetően elérhető és felhasznált korábbi textusok segítségével, nem pedig a recepciójuk felől, és különösen nem valamilyen utólag megalkotott elméleti vagy történeti konstrukció felől. Természet és művészet közti választás esetén, minden esetben az előbbire fogunk fókuszálni. Ezzel nem kívánjuk azt sugallni, hogy mindig könnyen eldönthető, melyik tekinthető elméleti értelemben elsődlegesnek, s vannak megfontolandó érvek, amelyek arra figyelmeztetnek, hogy a természetet mindig csak a kultúra vagy a művészetek felől vagyunk képesek látni, közvetlenül és tisztán nem hozzáférhető. A természeti tapasztalatról, természetes ösztönökről vagy zsigeri reakciókról beszélő szerzőinket is meghatározzák irodalmi és művészeti tapasztalataik, kulturális sémáik és mintázataik: a természeti látványok megragadása esetében mindenekelőtt a pasztorál vagy a georgika klasszikus költői műfajai, azok újabb regényes, zenés és színpadi feldolgozásai, az antik vagy még inkább az egyre bővebb korabeli úti beszámolók természet-leírásai, vagy – bár korszakunkban még bizonyosan kisebb mértékben – a 17. században már virágzó európai tájképfestészet hagyománya. Sőt nem csak művészeti, hanem technikai szempontból is beszélhetünk a tekintet meghatározottságáról: a mikroszkópok, teleszkópok, *camera obscura* (utóbbi persze régebbi találmány) használata ismét csak jelentősen módosította azt, ahogyan a

természetet észlelni kezdték ebben a korszakban. Mégis az itt tárgyalt szerzők többségénél kitapinthatónak tűnik az a *törekvés*, hogy azt az éppen formálódó minőséget – vagy minőségek komplexumát –, amelyet utólagosan „esztétikainak” nevezhetünk, a természet közvetlensége vagy a természetesnek ható közvetlen emberi reakciók felől alapozzák vagy értsék meg, ehhez mind a bontakozóban lévő modern természettudományok, mind a fizikoteológia vagy általánosabban a természetes teológia, mind az új filozófiai antropológia érveit és belátásait felhasználva. És bár ennek nyomon követése és demonstrálása túl van az értekezés vállalt tematikáján, a művészetekkel kapcsolatos elképzeléseik is ezekre a tapasztalati-experimentális alapokra látszanak épülni, akkor is, ha adott esetben az irodalom és a művészetek nyújtotta értékek és élmények kulturális jelentőségét végső soron többre becsülik. A természeti tapasztalat paradigmátikus volta melletti érvként érdemes emlékeztetni arra, hogy Immanuel Kant még a század végén, a harmadik *Kritikában* (1790) is szinte kizárólag természeti példákat és látványokat hoz fel mind a tiszta szépségre, mind a matematikai és a dinamikai fenségesre.

Az egyik fő módszertani kérdés az, hogyan beszéljünk az „esztétikai” új jelenségéről, ha állandóan átvezet bennünket az ismeretelmélet területére (hiszen mégiscsak az érzéki észlelés és annak lehetőségeinek újragondolásával kapcsolatos), a morálfilozófiáéra (hiszen az esztétikai érzékenység az erkölcsi érzék vagy a lelkiismeret működésével mutat közeli rokonságot), a teológiáéra (hiszen a természet élvezete és értékelése elvégre a Teremtés egészéhez való emberi viszonyt értelmezi), az antropológiáéra (mivel mindez együtt jár az emberre és képességei rendszerére, valamint elérhető boldogságára vonatkozó tudásunk újragondolásával), a politikai filozófiáéra („az esztétikaihoz” szükséges finom képesség, elsősorban az ízés, társas interakcióban való elsajátítása, a *sensus communis*szal való közeli rokonsága, s a nevelésben betöltött szerepe miatt), az orvosláséra (többek között az „esztétikai” tapasztalatok üdvös mentálhigiénés hatásának felfedezése következtében) stb. Talán ezért is lehet gyakran találkozni az esztétikatörténeti szakirodalomban olyan értelmezői megoldásokkal, amelyek a modern esztétika felemelkedésének történetét *valójában* valami másnak a történeteként mutatják be, így „az esztétikai” inkább csak instrumentális szerepet játszik bennük. Mint például a 18. századra vonatkozó olyan történeti narratívákban, amelyek az esztétikát a(z érzéki) tapasztalat új elméletének kidolgozása, a morál alapjainak megtalálása, az emberre vonatkozó új tudomány (*science of man*) felemelkedése, általában a szekularizáció vagy a Felvilágosodás programjának kibontakozása keretében, ezeknek az átfogó témáknak vagy szempontoknak alárendelve, tárgyalják. (Természetesen el kell ismerni, hogy az ilyen megközelítések „az esztétikai” kontextusát, beágyazódását, más átfogó szellemi tendenciákhoz való termékeny kötődéseit kitűnően fel tudták tárni és térképezni.) Mindenesetre saját vállalásunk szempontjából a nehézség abból adódik, hogy a születőben lévő „esztétikai” bármiféle pozitív meghatározási vagy leírási kísérlete a többi szférától és beszédmódtól való elhatárolást vonna maga után, miközben más érdekek folyamatosan keresztezik, adott esetben felülírják „az esztétikai” azokban a szövegekben, amelyekben a nyomait kutatjuk. Jobb híján metaforikusan fogalmazva, azt mondhatnánk erre, hogy „az esztétikai” feltalálását egy olyan új tapasztalati dimenzió megnyitásának gondoljuk el, amelynek síkja nem esik egybe az episztemológiai, morálfilozófiai, filozófiai antropológiai, teológiai stb. érdeklődés síkjaival. Ezek a további beszédmódok mintegy merőlegesen állnak „az esztétikaira”: van metszéspontjuk, ahol összekapcsolódnak és össze is kapcsolják őket, de önmagában e közös felületek egyikének vagy másikának rekonstrukciója és bemutatása nem fedi le maradéktalanul az éppen születő „esztétikai” szféráját, nem tárja fel a benne rejlő teljes potenciált. Tehát mindig van valami többlet, amelyet egy (vagy esetleg egyszerre több) másik beszédmód felől kontextualizálva nem érünk el vagy nem értünk meg.

Noha ennek az értekezésnek a célkitűzése nem az, hogy korszakunk esztétikai gondolkodásának történetét előadja, vagy hogy a tárgyalt korabeli szerzők kézikönyvekből megismerhető esztétikai portfólióját újra felmondja és kiegészítse vagy kommentálja, a legkézenfekvőbb szakirodalmi vonatkoztatási hálót mégis az esztétikatörténeti konstrukciók

jelentik. Ahhoz képest, hogy Alexander G. Baumgarten először az 1735-ös disszertációjában írta le az „*aesthetica*” szót, hogy aztán nagy művének 1750-es első kötete tegye ismertté, és kiszáradva – főleg német nyelvterületen – felkapottá az új terminust és az általa jelölt filozófiai ágazatot, már a század utolsó előtti évében megjelent a diszciplína első története Joseph Koller tollából. Igaz, ez inkább csak egy annotált bibliográfia, de már jó érzékkel felsorolja és röviden kommentálja az újdonsült tudományág legfontosabb és jórészt megkerülhetetlenné váló alakjait, köztük Baumgartent, Lord Kamest, Moses Mendelssohnt, Johann G. Sulzert, Szerdahely Györgyöt, Hugh Blairt, Kantot, Schillert, A. W. Schlegelt és Goethét. A 19. század közepén, Robert Zimmermann, később bécsi filozófiaprofesszor, megírja az első, részletesen és alaposan kidolgozott esztétikatörténetet, amely Szókratésztől kezdve a saját koráig ível: kétkötetes munkájának ez az első, ún. „történeti-kritikai” része felvezetés a második kötethez, amelyben a szerző saját esztétikai elméletét ismerteti – ezt a szerkezetet más 19. századi vállalkozások is követik. A század folyamán és a 20. első évtizedeiben több nagyhatású narratíva született még. Csak a későbbi esztétikatörténetekre legbefolyásosabbakat felsorolva: Menéndez y Pelayo monumentális vállalkozása 1883–1889-ből, K. Heinrich von Stein 1886-os könyve a modern esztétika születéséről, Jánosi Béla háromkötetes története a századfordulóról, Benedetto Croce 1902-es, Alfred Baeumler 1921-es és Ernst Cassirer 1932-es klasszikus művei. Két fő típus van: egyrészt az esztétikát modern fejleménynek tartó történetek (ennek legfontosabb mintája Stein könyve), amelyek a 18. század elejétől vagy a 17. század közepétől indulnak, másrészt az esztétikát a szépség metafizikájának és a művészetek elméletének tekintők, amelyek ókori klasszikusoktól kezdődően mondják el a történetet a saját jelenükig – jobbára anélkül, hogy az általunk vizsgált korszakban valamilyen nagyobb újdonság eljövételét látnák –, s rendszerint egy hosszú, töresek és visszaesések nélkül előrehaladó, tisztázódási folyamatként mutatják be, amely a kortárs elméletekben (vagy a szerző saját esztétikai elméletében) nyeri el legvégső formáját.

A legújabb háromkötetes angol nyelvű esztétikatörténet Paul Guyer nevéhez fűződik (*A History of Modern Aesthetics*, 2014). Nem könnyű egy ekkora áttekintésben jól eltalálni az arányokat; ez a három kötet is inkább egy informatív enciklopédiává áll össze, azzal a különbséggel, hogy nem az ábécé-sorrend, hanem a kalendárium és az országhatárok rendezik el a fontosnak ítélt szerzőket és munkásságukat, de alapvetően külön-külön „szócikket” kapnak. Guyert sem a szerzőkön és határokon átívelő történeti folyamatok, sem az esztétika státusának fluktuációi nem érdeklik. Sőt kísért a teleologikus narráció is, nem pusztán az első kötet Kantra kifuttatásában, hanem a három kötet egészében, amennyiben a legvégén Alexander Nehamas lesz a tökéletes példája az esztétika Guyer által felvázolt ideáltípusának. Erre nem egy leegyszerűsítő definíciót használ, hanem egy flexibilisebb értelmezéseket lehetővé tévő hármas struktúrát: szerinte „a modern esztétika magjához” az a kérdés vezet, hogy „vajon az esztétikai tapasztalat, akár csak a művészetre jellemző, akár a művészetre és a természetre, a tudás megkülönböztetett formájának, emocionális tapasztalatnak vagy a képzelőerő gyakorlásának – amely inkább játékra hasonlít, mint tudásra vagy emócióra – tekinthető-e leginkább, vagy pedig csak mindhárom megközelítés kombinációjával lehet megérteni.” (Ibid., 7.) Szerinte a 18. század kezdetén Shaftesbury és Christian Wolff az (esztétikai) ismereten vagy igazságon alapuló elmélet két változatát képviselik, Addison, Jean-Pierre Crousaz és Jean-Baptiste Du Bos pedig a mentális képességeink szabad játékát és az érzelmi reakcióink elsőbbségét hangsúlyozó megközelítést példázzák. „A tizennyolcadik század, sőt az egész modern esztétika kihívása az lesz tehát, hogy hogyan ismeri el e három elem – az igazság, az érzés és a játék – jelenlétét az esztétikai reakcióinkban, és hogyan érti meg a köztük lévő bonyolult viszonyokat.” (Ibid., 32.) Magyarazatot arra, hogy miért is jelent új kezdetet e szerzők munkálkodása, azaz miben is állna a modernsége az esztétikának, nem kapunk. Christopher Braider úgy közelíti meg az itt homályban hagyott módszertani problémát, hogy egyrészt van az esztétika mint filozófiai diszciplína, másrészt mint egy unikális történeti képződmény: az esztétika „a tizennyolcadik századi Nyugat-Európa találmánya, s mint ilyenek, határozott történeti meghatározottságai vannak.” Szerinte a szépség iránti érdeklődés és annak magasra értékelése mindig is létezett, ami új a korszakunkban, az „a szépség teljes körű *filozófiájának* kidolgozása”.

(Ch. Braider: Squaring the Circle: Aesthetics and its History. *New Literary History*, 2021/2. 214.) Guyert valójában nem érdeklő, hogy mit lehetne megtudni az esztétikai tapasztalat természetéről abból, hogy a modern diszciplínája történetét alaposan feltárjuk, miként a fordítottja sem, hogy ti. az esztétikai tapasztalat mélyebb megértése megvilágíthat-e valamit abból, miért éppen akkor és ott jött létre a modern esztétika, amikor és ahol létrejött. Braider „szimptomatikusan felszínesnek” minősíti Guyer „siralmasan egyoldalú” magyarázatát, akit csak a filozófiai eszmék érdekelnek, s címe alapján történeti művét is „filozófiai esztétikai” vállalkozásként aposztrofálja. (Ibid., 216–217.) Amit ebben az értekezésben megpróbálunk feltárni, ha nem is kimerítően, de legalább néhány alapvetőnek gondolt szempontból, az még ennél is továbbmegy: nem a szépről való gondolkodás *filozófiája* iránti új igény megjelenése a vizsgálat tárgya, hanem „a szépség” helyett „az esztétikai” feltalálása, egy már *önmagában* precedens nélküli újdonságé, amelyet nem értünk meg teljesen, ha csak egy korábban is ismert jelenségre való fókuszáltabb, teoretikusabb vagy totalizáló reflexiónak tekintjük. Azt is mondhatnánk, hogy éppen az az újdonság, amelyet rekonstruálni igyekszünk, indítja be az intenzív filozófiai érdeklődést (amely aztán egyből nekiáll integrálni és újraakartatni a szépség és a művészetek hagyományos elméleteit is).

Ritter tanítványa, Odo Marquard, mestere nyomán, úgy látja, hogy a 18. század antropológiai fordulata új filozófiai diszciplínák megjelenésével demonstrálható: a történetfilozófia, a filozófiai antropológia és a filozófiai esztétika kialakulásával az 1750-es évektől kezdődően. Ezek „az ember újfajta meghatározásának filozófiai voltak, és az embernek azt az életvilágbeli veszteségét próbálták ellensúlyozni, melyet a századközép hozott magával.” Az életvilág sérülésének egyik magyarázatát Ritter szolgáltatja: „amikor a 18. században a beköszöntő tárgyilagosság megfosztja a varázslattól a világot, ezt érthetően épp ekkor ellensúlyozza egy újfajta varázslat eszközének, az esztétikának a kialakulása.” (O. Marquard: *Az egyetemes történelem és más mesék*, 2001, 105.) A Baeumler, Cassirer és Ritter nevével fémjelezhető esztétikatörténeti narratívák tudatosítják és világosan bemutatják a diszkontinuitást a hagyományban, azt, hogy valami új és korábban nem létező kezdődik el, amelynek legalábbis egyik eredménye a filozófiai esztétika megjelenése a 18. század közepén. Az individualitás megragadása (Baeumler), az antropológiai fordulat (Cassirer), a világ újbóli elvarázslása (Ritter) olyan témák, amelyek ebben az értekezésben is felmerülnek, azonban nem a 18. század második felében vagy a század végére beérő folyamatok előtörténeteként vagy előképeként, hanem összefüggésben „az esztétikai” feltalálásnak korszakunkban zajló összetett folyamataival, és egy olyan perspektívában, amely inkább azt sugallja, hogy „az esztétikai” kezdetben sokrétűbb és gazdagabb volt, mint amit később a filozófiai esztétikák ki tudtak vagy akartak aknázni belőle.

III. Az új tudományos eredmények tételesen

- Vizsgálódásaink adalékokkal szolgálnak azon eszmetörténeti értelmezésekhez, amelyek „az esztétikaiban” valamilyen radikálisan modern jelenséget pillantottak meg, azaz diszkontinuitást érzékeltek a szépséggel kapcsolatos beszédmód vagy filozófiai diskurzus hagyományában, s az új „esztétikaiban” nem pusztán egy minden korban létező minőség elkeresztelését vagy újraakartatását látták.
- A bemutatott szövegértelmezések megerősítik azt az eszmetörténeti álláspontot, hogy a modern „esztétikai” feltalálása a 17. század közepétől a 18. század harmincas éveig tartó korszakban nem a műkritika vagy a művészetelmélet szférájában, hanem kitüntetett módon a természethez való új emberi viszony kialakítása mentén fogalmazódott meg (illetve, másrészt, az itt csak érintőlegesen tárgyalt delikátság udvari kultúrájában).

- Azzal, hogy a *gustus spiritualis* és a spirituális gyakorlatok teológiai hagyományait „az esztétikai” felemelkedésének jelentős forrásaiként mutatjuk be, a *modern* „esztétikai” eredetét időben a megszokottnál jóval korábbra toljuk, miközben a feldolgozott és kommentált források önmagukban is újnak tekinthetők az esztétikatörténeti tudományosságban.
- A már bevett esztétikatörténeti kulcsszavak vagy -konceptiók (tudom-is-én-micsoda, delikátság, ízlés, képzelőerő, belső érzék, asszociáció, szépség, fenségesség, újszerűség stb.) mellé újakat ajánlunk „az esztétikai” felemelkedésének megragadásához és értelmezéséhez, például: *gustus spiritualis*, ádám-i tekintet, spirituális gyakorlatok, téren áthatolás (séta), éber-álom, elvarázsolt tudatállapot, a lélek szokásos beállítódása.
- A modern esztétika megjelenését szokás az érdeknélküli kontempláció paradigmája kialakulásához kötni, amely valóban nagy jelentőségű folyamat az esztétika mint filozófiai diszciplína későbbi története szempontjából; ugyanakkor új tudományos eredménynek tekinthető, hogy demonstráljuk, korszakunkat nem szerencsés pusztán ennek előtörténeteként felfogni, mivel eredendően a téren áthatoló mozgásban rejlő érzéki, érzelmi, spirituális, „esztétikailag” elsajátító potenciált fedezik fel, amelynek csak speciális esete lesz az állóra lassuló szemlélődés.
- Általában véve új eredmény annak bemutatása, hogy a korszakunk szerzőinél fellelt eszmék nem pusztán valami későbbi kiteljesedettnek az előtörténetébe ágyazhatók, hanem önálló érvényük is lehet, s amit körvonalaznak és feltalálnak, az több szempontból gazdagabb és árnyaltabb, elevenebb szálakkal kötődik a gyakorlathoz és az élethez, mint amit az elméleti esztétikai törekvések kezelni tudtak.
- Szokás úgy fogalmazni, hogy a modern „esztétikai” – vallási-spirituális vonatkozásaiban – a tradicionális „misztikus” szerepkörét örökölte meg, ezzel szemben azt demonstráljuk, hogy a modern „esztétikai”, a misztériumok iránti vonzalma ellenére, mindvégig érzéki és evilági marad, hogy a diskurzusában felbukkanó természeti elemek nem pusztán metaforák, s hogy az érzéki mindvégig konstitutív kerete a spirituális tapasztalatnak; ezért is fér meg jól „az esztétikai” a természet modern tudományos megközelítése mellett, miközben egy praktikusán mindenki számára hozzáférhető új tapasztalati dimenziót tár fel, amelyben ugyanennek a világnak egy másik, újra-elvarázsolható látványa tűnik fel.
- Bemutatjuk, hogy a hétköznapi élet bizonyos tevékenységei is „az esztétikai” megélésének lehetőségeit jelentik, s hogy a természeti környezethez és a hétköznapi élethez való „esztétikai” viszony párhuzamba állítható például az idő újfajta kezelésében, ami vagy a jelen összesűrűsödő elmélyítése, vagy éppen az örökkévalóságba (a paradicsomi állapottól a túlvilági létezésig történő) kitágítása formájában jelentkezik.
- Új megközelítés, hogy értelmezésünkben nem a speciális esztétikai képességek kialakításán és kiművelésén van a hangsúly, mint inkább a megfelelő lelki diszpozíciók feltalálásán, illetve nem a pontszerűen ránk törő szenvedélyeken vagy érzéseken, hanem a tartóssá tehető lélekállapotokon.
- Annak demonstrálása is új eredmény, hogy ebben a korai időszakban „az esztétikai” mint a világra nyíló új dimenzió, ha szoros kapcsolatban van is más beszédmódokkal, nem egyszerűen azok függeléke, vagy nem pusztán azok hasznos eszköze saját céljaik elérésére, hanem valamelyes önálló érvénye is van, noha ez semmiképp nem azonos a 18. század végén megjelenő autonómiával vagy az az iránti igénnyel.
- A tárgyalt legfontosabb szerzők közül Addison esetében új eredmény az elvarázsolt tudatállapot és az álom „esztétikai” szerepének megmutatása; Hutcheson esetében pedig a szakirodalomban korábban nem hangsúlyozott teológiai-spirituális vonatkozású megjegyzéseinek értékelése és értelmezése; Berkeley értelmezésében teljesen új utakon járunk, amikor a modern „esztétikai” egyik első invenciózus alkalmazójaként és így a modern esztétikatörténet részeként tárgyaljuk, ami nem szokás a szakirodalomban.

IV. A doktori mű témakörében készült korábbi saját publikációk

- (2010) A tudom-is-én-micsoda mint proto-esztétikai minőség. In *A tudom-is-én-micsoda fogalma: források és tanulmányok*, szerk. Bartha-Kovács Katalin és Szécsényi Endre. Budapest, L'Harmattan, 124–140.
- (2014) Gustus Spiritualis: Remarks on the Emergence of Modern Aesthetics. *Estetika: The Central European Journal of Aesthetics*, 7/1. 62–85.
- (2016) Francis Hutcheson and the Emergence of Aesthetic Experience. *Journal of Scottish Thought*, 7. 171–209.
- (2017) Landscape and Walking: On Early Aesthetic Experience. *Journal of Scottish Thought*, 9. 39–74.
- (2017) The Regard of the First Man: on Joseph Addison's Aesthetic Categories. *History of European Ideas*, 43/6. 582–597.
- (2019) Fenséges dilemmák: megjegyzések a modern esztétikai formálódásához. In *Esztétika – történelem – hermeneutika: tanulmányok Kisbali László emlékére*, szerk. Popovics Zoltán és Szécsényi Endre. Budapest, L'Harmattan, 20–45.
- (2020) The Jesuit Thread in Joseph Addison's Aesthetics. In *Addison and Europe / Addison et l'Europe*, szerk. Clair Boulard Jouslin és Klaus-Dieter Ertler. Berlin, Peter Lang, 49–66.
- (2021) A modern esztétika platonizmusa: Shaftesbury esete. *Magyar Filozófiai Szemle*, 65/4. 88–114.
- (2022) The Aesthetics of the Invisible: George Berkeley and the Modern Aesthetics. *History of European Ideas*, 48/6. 731–743.
- (2022) A végtelentől a mérhetetlenig: Pavlovits Tamás: *A végtelen észlelése a kora újkorban*. *Magyar Filozófiai Szemle*, 66/3. 215–228.